

pod jménem „hořcový strom“ druh lilkovník hořcokvětý – *Lycianthes rantonnetii* (CARRIÈRE ex LESCUY) BITTER Abh. Naturforsch. Ver. Bremen 24:332, 1919 (syn.: *Solanum rantonnetii* CARRIÈRE ex LESCUY). Pěstuje se nejčastěji jako malý stromek s 1–2 m vys. tenkým kmenem a ± kulovitou hustou korunou; listy s 0,8–2,5 cm dl. řapíkem, s čepelí podlouhle kopinatou až úzce kosníkovitou, špičatou nebo zašpičatělou,

celokrajnou či s okrajem mělce zvlněným; kalich zvonkovitý, s 5 většími a 5 menšími střídavě postavenými cípy; koruna zářivě sytě fialová, 2,5–3,5 cm v průměru; bobule zploštěle kulovité, 2,0–2,5 cm šir., ca 2 cm vys., s četnými sklerenchymatickými tělísky v dužnině. Pochází ze stř. části Jižní Ameriky. V našich klimatických podmínkách může růst pouze díky teplu lidské péče.

8. *Lycopersicon* MILL. – rajče *)

Lycopersicon MILLER Gard. Dict. Abr., ed. 4, 1754.

Lit.: TERREL E. E. (1977): The name for the tomato. Taxon 26:129–131. – D'ARCY W. G. (1978): A new name for the cherry tomato. Ann. Missouri Bot. Gard. 65:771–772. – FLORES E. M. et ESPINOZA A. M. (1977): Morfologia foliar de *Lycopersicon esculentum* Mill. (Solanaceae). Evol. Biol. Trop. 25:289–299. – AGADZHANIAN A. M. (1981): Charakteristika vnitřivodových gibrídiv *Lycopersicon hirsutum*. Biol. Ž. Arm. 34:193–197. – TERRELL E. E., BROOME C. E. et REVEAL J. L. (1983): Proposal to conserve the name of the tomato as *Lycopersicon esculentum* P. Miller and reject the combination *Lycopersicon lycopersicum* (L.) Karsten (Solanaceae). Taxon 32:310–314.

Jednoleté byliny s lodyhami větvenými, žláznatě chlupatými. Listy střídavé, řapíkaté, přetřhovaně lichozpeřené. Květy v mimoúžlabních vrcholících, protistojných listům. Koruna kolovitá, hluboce členěná, žlutá; tyčinky přirostlé v ústí koruny, prašníky navzájem přitisklé. Plod bobule. – 7 druhů v pacifické Jižní Americe.

1. *Lycopersicon esculentum* MILL. – rajče jedlé

Lycopersicon esculentum MILLER Gard. Dict., ed. 8, no 2, 1768, nom. cons. – *Solanum lycopersicum* L. Sp. Pl. 185, 1753. – *Lycopersicon lycopersicum* (L.) KARSTEN Deutsche Fl. 966, 1882, nom. rejic.

Kořeny svazčité, mělké. Lodyha přímá až poléhavá, (20–)40–150(–200) cm vys., bohatě větvená. Listy přetřhovaně 1–2× lichozpeřené (jen u některých kultivarů téměř celistvé, laločnaté), v obrysu eliptické až vejčité, nejméně 20 cm dl., lístky vejčité, zubaté až peřenoklané, řapíčkaté. Květenství 3–20květé; květy s článkovanými stopkami. Kalich hluboce členěný, kališní cípy šídlovité, za zralosti nazpět ohnuté; koruna až 25 mm v průměru; nitky tyčinek srostlé s korunní trubkou až k jejímu ústí, prašníky navzájem přitisklé s konektivem prodlouženým ve sterilní zobánek. Bobule většinou kulovité, 2–10 cm v průměru, 2–3pouzdré. Semena v obrysu elipsoidní, smáčklá, uzavřená v dužnině. VII–IX. Tf.

2n = 24 (ČR)

Variabilita: Velmi proměnlivý druh, většinou v důsledku šlechtění. Proměnlivost se týká vzrůstu (vysoká téměř s neomezeným růstem – tyčková nebo nízká – keříčková, determinantní), listů (až po téměř celistvé nebo jen ne-

pravidelně jednoduše členěné) a především plodů (červené, žluté, bělavé; kulovité, kulovitě laločnaté, elipsoidní, hruškovité, velikostně od velkých jako jablka až po malé jako třešně).

Ekologie a rozšíření v ČR: Zemědělské kultury jsou omezeny na nejteplejší území (Polabí, j. a stř. Morava). V malém se pěstuje téměř po celém území (kromě nejchladnějších oblastí); vždy je třeba předpěstovat sazenice. Občas krátkodobě zplaňuje (např. Brno-Chrlice, Opava-Kylešovice).

V ýznam: Pěstuje se pro dužnaté plody, používané za syrova nebo různě zpracovávané (polévky, omáčky, protlaky, kečupy). Plody obsahují množství vitaminů (C, B, provitamin A); v nezralých plodech je jedovatý solanin. K pěstování povoleno množství kultivarů tuzemského i cizího původu s plody různých tvarů a barev, nejčastěji kulovité červené. U nás se ročně sklízí asi 36 tisíc tun plodů. Původem z Jižní a Střední Ameriky, kde bylo v kultuře již v pravěku. Do Evropy bylo přivezeno v 16. stol., nejprve jako ozdobná rostlina, záhy se rozšířilo pěstování jako potravina.

9. *Capsicum* L. – paprika *)

Capsicum LINNAEUS Sp. Pl. 188, 1753.

Lit.: TERPÓ A. (1966): Kritische Revision der wildwachsenden Arten und der kultivierten Sorten der Gattung *Capsicum* L. Feddes Repert. 72:155–191. – NOVÁK F. J. (1972): Analýza karyotypu pěstované papriky (*Capsicum annuum* L.). Sborn. Pr. Přírod. Fak. Univ. Palack. Olomouc, sect. biol., 39:17–25. – PONCOVÁ J. (1974): Morfologie pěstovaných a některých planých druhů rodu *Capsicum*. Sborn. Pr. Přírod. Fak. Univ. Palack. Olomouc, sect. biol., 47:43–60. – ESHBAUGH W. H. (1980): The taxonomy of the genus *Capsicum* (Solanaceae). Phytologia 47:153–166. – SOMOS A. (1985): A paprika. Budapest.

*) Zpracoval P. Tomšovic

Jednoleté byliny. Lodyha přímá, většinou nevětvená, lysá nebo řídce chlupatá. Listy střídavé, celistvé, celokrajné, řapíkaté. Květy úžlabní, jednotlivé nebo po 2, většinou převislé. Plod vysychává bobule. – Asi 50 druhů v Jižní a Střední Americe. Autogam.

1. *Capsicum annuum* L. – paprika setá

Capsicum annuum LINNAEUS Sp. Pl. 188, 1753.

Kořeny svazčité, mělké. Lodyha 30–80 cm vys., přímá, řídce větvená. Listy řapíkaté, čepel vejčitá až kopinatá, až ca 6 cm dl., ca 3 cm šir., na bázi klínovitá, řapík ca 4 cm dl. Kalich zelený, zvonkovitý, mělce členěný, 5(–7)cípý; koruna koloovitá, 5–11 mm v průměru, hluboce členěná s kratičkou trubkou, bílá nebo nažloutlá, zřídka nafialovělá; tyčinek 5 s namodralými prašníky, mezi nimi 5 hrbolkovitých staminodií. Bobule různého tvaru, 1–25 cm dl., 0,8–10,0 cm šir., duté, nepravidelně 2–3(i více)pouzdré. Semena na centrální, popř. prodloužené placentě, zploštěle kulovitá, nejčastěji 3–4 mm v průměru, žlutá. VI–IX. Tf.

$2n = 24$ (ČR)

Variabilita: Většina pěstovaných kultivarů spadá buď do convar. *grossum* (L.) TERPÓ – zeleninová paprika nebo convar. *longum* (DC.) TERPÓ – kořeninová paprika (convar.

annuum). Plody papriky jsou velmi různých tvarů (od elipsoidně protáhle špičatých po kulaté), barev (od světle zelené po sytě červenou) a chuti (ostrosti – od nasládlé po silně pálivé).

Ekologie a rozšíření v ČR: V polní kultuře se pěstuje jen v nejteplejších oblastech (j. Morava), v chladnějších se předpěstovává ve vytápěných prostorách a vysazuje pod širým nebem nebo ve studených sklenicích či pod fólií.

Význam: Pěstuje se pro plody, používané jako zelenina nebo k výrobě mletého koření. Pochází ze Střední Ameriky (Mexiko, Guatemala), kde je v kultuře od pravěku. Do Evropy byla zavedena krátce po objevení Ameriky v 16. stol. Čerstvé plody mají vysoký obsah vitamínu C. Významnou složkou je silice kapsaicin, která působí palčivost plodů. Dříve se používala i ve farmacii. K pěstování povoleno větší množství odrůd jako zelenina s plody světle až tmavozelenými nebo červenými a několik jako koření. Zeleninové papriky se u nás produkuje asi 4000 tun ročně.

Trib. 3. *Datureae* G. DON

Květy pravidelné, tyčinek 5, semeník ze 2 plodolistů, dvoupouzdrý nebo v dol. části zdánlivě 4pouzdrý, zárodek svinutý, plod tobolka nebo bobule.

10. *Datura L. – durman* *)

Datura LINNAEUS Sp. Pl. 179, 1753. – Syn.: *Stramonium* MILL. Gard. Dict. Abr., ed. 4, 1754.

Lit.: AVERY A. G., SATINA S. et RIETSEMA J. (1959): Blakeslee: the genus *Datura*. Chron. Bot. 20:1–289. – BARCLAY A. S. (1959): New considerations in an old genus: *Datura*. Bot. Nus. Leaflet. 18:245–272. – CONKLIN M. E. et SMITH H. H. (1971): Peroxidase isozymes: a measure of molecular variation in ten herbaceous species of *Datura*. Amer. J. Bot. 58: 688–696. – GROSLÉON C. (1971): *Datura stramonium* L. – *Datura tatula* L. Étude comparée sur les plans botanique, chimique et pharmacodynamique. Grenoble. (Abstr. in Diss. Abstr. Int., ser. C, 43(4):7/4446c, 1982). – HAEGI L. (1976): Taxonomic account of *Datura* L. (Solanaceae) in Australia with a note on *Brugmansia* Pers. Austral. J. Bot. 24: 415–435. – ČEBOTAR A. A. et BOTNARENKO P. M. (1978): Durman. Sistematika, biologija razvitija, mutagenez. Kišinev. – HAMMER K., ROMEIKE A. et TITTEL C. (1983): Vorarbeiten zur monographischen Darstellung von Wildpflanzensortimenten: *Datura* L., sectiones *Dutra* Bernh., *Ceratocaulis* Bernh. et *Datura*. Kulturpflanze 31:13–75. – AMIGUES S. (1990): Note sur le statut de *Datura stramonium* L. en Europe. Natur. Monsp., ser. bot., 55:21–25.

Jednoleté, zřídka krátce vytrvalé, dichaziálně větvené, robustní byliny s tlustým větveným hlavním kořenem, oděné jednoduchými, vícebuněčnými žláznatými nebo krycími chlupy, často pouze na mladých částech a olýsávající. Listy střídavé, řapíkaté, s čepelí celistvou, celokrajnou až laločnatě zubatou nebo až peřenoklanou. Květy jednotlivé v rozsochách větví, ± přímé, krátce stopkaté, pravidelné. Kalich úzce válcovitý, s (3–)5(–6) krátkými cípy, uvnitř lysý, vně krátce pýřitý nebo pýřité žláznatý, po odkvětu opadávající s výjimkou bazální části vytrvávající jako límeček na spodu plodu; koruna jednoduchá, zřídka zdvojená (až ztrojená), úzce a dlouze nálevkovitá, ± lysá, na konci výrazně rozšířená, s 5(–9) téměř zcela srostlými, na vrcholu zpravidla dl. zašpičatělými cípy; tyčinek 5(–8), s dlouhými tenkými nitkami na bázi srostlými s korunní trubkou, prašníky úzce elipsoidní, otevírající se postranními štěrbinami; semeník dvoupouzdrý nebo v dol. části zdánlivě 4pouzdrý, na povrchu s malými

*) Zpracoval J. Štěpánek